

UDK: 929 Pavao Pelizzeri (1600–1691)
Izvorni rad

PAVAO PELIZZER ROVINJANIN (1600–1691) ŽIVOT I DJELO

Krešimir ČVRLJAK, Zagreb

Lik visoko prosvijećenog franjevca, vrsnog govornika, okretnog i mudrog crkvenog diplomata u osobi fra Pavla Pelizzera Rovinjanina (1600–1691) primjereno se uklapa u duhovno-kulturni i politički život mletačko-istarskog i patricijskog Kopra u 17. stoljeću. Poduzetan, samozatajan i istinoljubiv redovnik navlači, kako to nerijetko biva, sumorne oblake nerazumijevanja kod svoje redovničke subraće. No, koliko god se ti oblaci nadvili nad fra Pavlov život, nisu zasjenili veličinu povjerenja mu i uspješno obavljena posla.

Blizina Venecije, vrlo pogodan položaj te bogata i duga tradicija temeljni su čimbenici što se u 17. stoljeću u mletačkom Koprju živjelo visoko kulturnim, u prvom redu akademijским, zatim patricijskim, što znači otmjenim, dakako salonskim, već pomalo galantnim i mnogome venecijanskim životom jednog priobalnog mletačko-istarskog gradića s urbanističkom fizionomijom središta mletačke pokrajine, s koju tisuću stanovnika.¹ U Koprju se živjelo sjajno i vedro, ma koliko sumoran dojam ostavljao njegov, baš kao i izgled Venecije.² Koperska aristokracija duha i uma izbila je tako visoko iznad površja demografski inače vrlo slojevite koperske urbane sredine da se Koper već poodavno u mnogom pogledu stao nositi s mnogim gradovima susjedne Italije. Valja li u tome tražiti razloge Petrarkina poziva upućenog prijatelju Boccacciu da zajedno posjete Koper?³

Ne treba, dakako, smetnuti s uma da je radnički i trgovački Koper, pogotovu onaj »nell' agro«, danonoćno morao raditi da bi aristokratski naukovao i stvarao,

¹ Zbog kužne bolesti koja je teško pogađala Koper u drugoj polovici 16. stoljeća, pred sam kraj stoljeća (1596) u gradu je bilo jedva 5000 stanovnika, da bi samo koju godinu kasnije (1601) broj pao na 4300. Taj je broj potom rastao, no kuga 1630–1631. ubrala je opet svoj danak, poharav dvije trećine gradskog stanovništva, tako da je Koper u vrijeme gradskog podestata i kapetana Alvisea (Luigija) Gabriellija spao na 1800 stanovnika. Sredinom 17. stoljeća, točno 1650, grad je ponovno dosegnuo približno raniji broj stanovnika, tj. 4500 (Carlo De Franceschi, *L'Istria* (Note storiche), Parenzo 1879, str. 345).

² »Capodistria e quasi tutte le città dell' Istria, hanno come Venezia un aspetto tetro, perchè in nessun luogo s' imbiancano (!) le pietre quadrate con cui sono fabbricate le case...« (Isto, 457).

³ Isto, 494.

a patricijski se bezbrižno razmetao po manje ili više raskošnim odajama svojih palača. Brojne ugledne koparske obitelji (Belli, Bonomo, Brutti, Carli, Fini, Gavarado, Gravisi, Maurizio, Petronio, Santorio, Vergerio, Tarsia, Zarotti, da spomenemo samo neke), udarale su, uz ostalo, i pečat koparskom sečentu. No, dalju i širu razradu te dublju raščlambu ovih tek nabačenih i otvorenih pitanja gledom na život u Kopru tijekom 17. stoljeća ostavimo za neko drugo mjesto. Ostavimo isto tako sjaj i raskoš sečentističkog Kopra da bismo svoje misli uspremili u neke zakutke mira i tišine, kojih je u Kopru također bilo u izdašnoj mjeri.

Buci s koparskih trgova,⁴ sa zabava po patricijskim salonima, te iz dvorana koparskih akademija priječili su prodor do tih zakutaka masivni samostanski zidovi o koje se zacijelo poput jeke odbijalo sve što nije bilo za Boga i po Bogu, za spas duše, te u duhu i po volji svetog utemeljitelja redovničke družbe čiji su članovi provodili svoj redovnički život iza tih zidova. Njihovi saloni bile su njihove samostanske ćelije, postovi njihove duhovne gozbe, a zavjetovano siromaštvo njihovo najveće i oporučeno bogatstvo. U svojoj poslovičnoj šutnji zapodijevali su najživlje razgovore s Bogom, maleni pri tome pred samima sobom, ali zato veliki u očima svojih sugrađana koji su visoko cijenili njihovu višestoljetnu nazočnost u zajedničkom gradu. Samostanski zidovi nisu, međutim, priječili da miomiris čestita i primjerna života koparskih samostanaca dopre do galantnih koparskih salona, da ih okadi, prožme i produhovi. Nepobitni su plodovi i učinci soli mudrosti iz koparskih samostana svojem gradu.

U ovoj raspravi pozabavit ćemo se s jednim koparskim samostancem kojemu je, uza svu duhovnu slobodu koju mu je samostan mogao pružiti, bilo tijesno među samostanskim zidovima. Što zbog svojih širih obzora, što voljom svojih poglavara, trebao je biti bliže ljudima, stajati bliže svijetu. Kad se od njega zatražilo da krene na dalek i opasan put, te izmiri ljuto zavađene, Rovinjanin fra Pavao Pelizzer iz koparskog samostana Sv. Ane pokazao se karizmatički zrelim i uspješnim.

* * *

U osobi Pavla Pelizzera Rovinjanina danas se svekoliki franjevački serafski red diče s jednim od svojih viđenijih i vrljih sinova. Odmah valja istaknuti: da fra P. Pelizzer nije u jednom odlučujućem trenutku na poseban način iskazao i potvrdio snagu duha, posluš redovnika, mudrost i zrelost crkvenog diplomata, kreposnika i redovnika, glas o njemu teško bi probio debele zidove franjevačkog samostana Sv. Ane u Kopru. Sve dotle, samostanske zidine u Kopru ljubomorno su čuvale istinu o tome u kojoj je mjeri i na koji sve način P. Pelizzer bio visoko narodni čovjek i svećenik. Krile su to zidine Sv. Ane nekako slično kao što će poslije Pelizzerove smrti kriti tragove njegovog života i rada u Kopru i izvan Kopra.⁵ U toj prilici Pelizzer je razotkrio i svoja visoka moralna i karakterni obilježja revnosnog izmiritelja zavađenih.

⁴ Na gradskom trgu u Kopru već je 1464. podignuta kavana (Loggia) na upotrebu književnoj akademiji (Isto, 495).

⁵ Samostan Sv. Ane u Kopru jedan je od brojnih samostana koji su krasili ionako ubave obale Istre i bili na ures dalmatinske provincije Svetog Jeronima. Osnutak mu seže u same početke franjevačkog reda. Je li se u vrijeme osnutka nalazio izvan ili unutar Kopra, povijest na to pitanje, koliko je poznato, još ne pruža odgovor. Kopar je zaista bio i ostao grad samostana. Pietro Kandler drži da je u Kopru bilo više od deset samostana. Neki, oni »antiquissimi«, nalazili su se »nell'agro« (Pietro Kandler, »Dei Monasteri in Capodistria«, *L'Istria*, I (1846), N. 28–29, Trieste, 115). Na pergameni iz 1268. stoji kako je

P. Pelizzer je i prije toga napuštao Kopar, grad svojega redovnikovanja, i odlazio u raznim pravcima, po raznim i važnim povjerenim poslovima, i svaki put bi jače učvrstio povjerenje starješinstva u svoje umne i duhovno-redovničke snage. No, nakon uspješno obavljenog posla 1640. godine, na neki se način pobjedonosno vraća u Kopar sa svojega doslovce po život opasnog pohoda. Glas o njemu je ječi diljem provincije, a i izvan nje, da bi tijekom vremena utihnuo, gotovo zamro, zapreten naslagama vremena, zaborava, nehaja i nezahvalnosti.

Posao i cilj u ovoj raspravi upravo je razmetnuti te naslage i doći do što cjelovitije istine o Rovinjaninu fra Pavlu Pelizzeru.⁶

Kriješnice iz tmine zaborava

Petar Stanković,⁷ Pietro Kandler,⁸ Stipan Zlatović⁹ i Benvenuto Rode¹⁰ ponajprije su zaslužni za sve što danas znamo o životu i djelu P. Pelizzera. Netočno je govo-

papa Klement IV. preporučio brizi koparskog biskupa Bone Azona (oko 1280) redovnike samostana Sv. Ane. Na nešto mlađoj pergameni (1306) stoji kako je kardinal U. Neapoleo († 1342), izaslanik Svete Stolice, obdario samostansku crkvu povlasticama i oprostima. Kad govori o katoličkim crkvama u Kopru u minulim stoljećima, za crkvu u samostanu Sv. Ane Gedeone Pusterla piše da se ranije zvala »S. Maria degli Angeli«, a tek kasnije »s. Anna«. Nalazila se »nella contrada di Porta Buserdaga (Bosserdraga)«. (Gedeone Pusterla, *I rettori di Egida* [Cronologie, elenchi, genealogie, note, appendice], Capodistria 1891, str. 54). Gradani Kopra izmolili su 1483. od pape Aleksandra VI. privolu da mogu podići novi samostan (Donat Fabijanić, *Storia dei frati minori*, Zara 1863, str. 82). Pokraj navedenih godina tim je čudnije što P. Kandler prvi spomen samostana Sv. Ane nalazi tek 1520. Bio bi, dakle, po starosti osmi po redu od deset navedenih samostana u Kopru (P. Kandler, isto, 116).

⁶ K. Čvrljak, »Pavao Pelizzer Rovinjanin (1600–1691)«, *Dometi*, 23 (1990), sv. 2, Rijeka, 183–196. Upoznao sam hrvatsko kulturno općinstvo s likom i djelom Pavla Pelizzera također i u jednoj radio-emisiji (na III. programu Radio Zagreba, 2. listopada 1989). Nekoliko mjeseci kasnije, točnije 17. ožujka 1990, upoznao sam hrvatsko čitateljstvo s likom P. Pelizzera i u *Vjesniku* (K. Čvrljak, »Gozba u Pučišćima [Prilog o P. Pelizzeru], *Vjesnik* [panorama subotom], 17. ožujka 1990, Zagreb). Okosnicu ove moje druge rasprave o Pelizzeru sadrži prvi rad. No, dok sam težište prvog rada stavio na Pelizzerovo putovanje, posebice Dalmacijom, 1640. godine, u ovoj drugoj raspravi bavim se Pelizzerom po istarskim samostanima, posebice u koparskome. Sve dopunjeno i razrađeno novim podacima. Za slavenske čitatelje usp. K. ČVRLJAK, *Življenje in delo Pavla Pelizzerja Rovinjčana, 1600–1691*, *Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin*, 3/1993, str. 127–138.

⁷ Petar Stanković, *Biografia degli uomini distinti dell' Istria*, vol. III, Trieste (pretisak), 1829/1971, str. 95–96.

⁸ Ono što je barbanski kanonik P. Stanković donio o P. Pelizzeru u trećem svesku svojega djela, uzimamo danas za prve, dosta oskudne i nepotpune vijesti o P. Pelizzeru. Nepuna dva desetljeća kasnije dopunit će ih obilnijim životopisnim podacima P. Kandler, kojemu ih je za tjednik *L'Istria* ustupio nepotpisani autor (Pietro Kandler [priopćio], »Notizie intorno alla persona di Pre Paolo Pelizzari da Rovigno, estratte dalla Storia de' sui viaggi scritta da lui medesimo«, *L'Istria*, 2 [1847], Sabato 19 Giugno, N. 39, Trieste, 155–156). Nije teško zaključiti da je anonimni priopćitelj imao u ruci Pelizzerovu autobiografiju koju je možda arbitrarno nazvao *Storia de' suoi viaggi*. Nije, dakle, isključeno da je sam Pelizzer naslovio svoju autobiografiju kao *Storia de' miei viaggi*. Sebastijan Slade (Dolci) također ističe da je »ejusdem Pauli verbis texenda Historia« (Sebastijan Slade [Dolci], *Monumenta historica Provinciae Rhacusinae ordinis minorum S. P. N. Francisci*, Neapoli 1746, str. 65). Tako ćemo iz jednog i drugog izvješća dobiti koliko-toliko cjelovit pregled života i rada ovog revnosnog istarskog franjevca iz 17. stoljeća.

⁹ Stipan Zlatović, »Izviščaj o Bosni god. 1640 o. Pavla iz Rovinja«, *Starine*, knj. XXIII, JAZU, Zagreb 1890, str. 1–38.

¹⁰ Benventus Rode, »Necrologium fratrum minorum de observantia provinciae S. P. Francisci Ragusii« V, u *Analecta Franciscana sive Chronica aliaque varia documenta ad historiam fratrum minorum spectantia*, t. VI. (*Necrologia*, Ad Claras Aquas [Quaracchii] 1917).

riti o bilo kakvim podacima ili životopisnim crtama o Pelizzeru iz pera »drugih spisatelja« u *Saggio di Bibliografia Istriana* (Capodistria 1864), kako to piše S. Zlatović.¹¹ *Saggio* nas, naime, samo upućuje svojim »n. 2775« na Stankovića, a »n. 2804« na članak u *L'Istria*.¹²

1. *Petar Stanković*. Svoj prinosak o P. Pelizzeru, u opsegu manjem od jedne strane, barbanski kanonik P. Stanković započinje odmah Pavlovim pripadanjem serafskom Redu Male braće opservanata (minoritima), podrijetlom iz Rovinja.¹³ Časno je držao više katedara u svojem redu.¹⁴ Upravljao je s više samostana. Povjerenost mu je da pohodi razne provincije. Godina 1639. prva je godina koju Stanković navodi u svezi s Pelizzerovim životom. Te je godine, naime, Pelizzer pribivao generalnom Kapitolu reda u Rimu, kada mu je general reda o. Benigno da Genova stavio u zadaću da u svojstvu povjerenika-pohoditelja (commissario visitatore) pođe u Bosnu Srebrnu gdje je prijeto raskol između trojice biskupa i redovnika, svećenstva i puka.¹⁵ Tim tegobnim poslanstvom Pelizzeru je pošlo za rukom zaustaviti to vrenje u Bosni Srebrnoj. Poštivajući kronologiju događaja iz njegova života, P. Stanković se u nastavku zadržao na opisu Pelizzerova portreta nad vratima refektorija samostana Sv. Ane u Koprju. Portret je rad talijanskog slikara Stefana Celestija iz prve polovice 17. stoljeća. Gornjim rubom portreta teče natpis: »Anno aetatis suae 41 postquam totam Bosnae Argentinae provinciam visitavit, pacificamque reddidit, episcopos patresque reconciliavit.« Na dnu portreta naslikano je pismo na kojemu piše: »Facultas pro patre Paulo a Rubino Custod. Dalmat. et Comm. Visitat. Prov. Bosnae Argentinae«.

Slijedeći general reda, o. Sebastiano da Gaeta, odredio je Pelizzera za vizitatora Brescije, Toscanne, Ankonitanske Marke i Umbrije. Otputovao je potom u Španjolsku da bi u Madridu obavio važne poslove za svoju provinciju, imajući usput priliku sresti se s najčuvanijim ljudima. U dalmatinskoj provinciji dopro je do

¹¹ Stipan Zlatović, »Izvještaj«, str. 2. Malobrojni su među istarskim povjesničarima 18. i 19. stoljeća koji spominju P. Pelizzera i njegovo djelo. U te malobrojne, uz P. Stankovića i P. Kandlera, ubraja se dr. Felice Glezer iz Rovinja koji svejedno ne uvrštava P. Pelizzera među onih 27 spomena vrijednih Rovinjana (Felice Glezer, *Memorie di Rovigno*, Pola 1885, str. 18, 31, 89–92).

¹² Vidi P. Kandler, »Notizie«.

¹³ B. Benussi je na temelju rukopisa kanonika Tommasa Caenazza sastavio vrlo pregledan popis rovinjskih obitelji za razdoblje od 1400. do 1868. godine i poredao ih abecednim redom (Bernardo Benussi, *Storia documentata di Rovigno*, Trieste 1888, str. 358–369). Nakon toga slijedi popis odumrlih rovinjskih obitelji tijekom 17. 18. i 19. stoljeća. Benussi je u kanonikovu rukopisu našao i u svojoj knjizi naveo samo Tomu Pellicera pok. Jakova iz Splita, po zanimanju »pellicier e stramasser«, 1400. godine (B. Benussi, isto, 360). Ima li to značiti da je davni predak Rovinjanina fra P. Pelizzera navedeni splitski »pellicier« i »stramasser«, ostaje da se utvrdi onomastičkim putem. Među »Femiglie capodistriane estinte nel decorso e nel presente secolo« G. Pusterla navodi i obitelj Pelizzari (Paolo Naldini, *Corografia ecclesiastica o sia descrizione della città, e della diocesi di Giustinopoli detto volgarmente Capo d' Istria* (pastorale divertimento), Venezia 1700, str. 111). Odumrle su u Koprju i obitelji Pelizioli i Pellizzioni (isto).

¹⁴ »... sostenne con onore piu cattedre nel suo ordine...« (P. Stanković, isto, str. 95). Navodi li, samo drugim riječima, Pietra Stankovića ili to sadrže one iz Koprja dobivene »liepe crte životopisa«, Stipan Zlatović također tvrdi kako Pelizzer »postade učiteljem mudroljublja i bogoslovja« (S. Zlatović, »Izvještaj«, 2).

¹⁵ Do takvih i sličnih imenovanja za vizitatora dolazilo je u slučajevima kada provincijal zbog podmakle dobi, bolesti i drugih stvarnih prepreka nije mogao osobno obaviti vizitaciju svih samostana svoje provincije. Tada bi postupio tako da je, uz prije dobiveno dopuštenje višeg starješinstva, ovlastio jednoga ili više sposobnih redovnika da u njegovo ime obave vizitaciju.

položaja generalnog definitora, proširio i uredio samostan Sv. Andrije na otočiću kraj Rovinja. U samostanu njegova reda u Piranu čuvaju se u rukopisima razne njegove propovijedi.¹⁶ Poznato je da je Pelizzer u Piranu održao govor 20. listopada 1630. godine, kada se javno proslavljao jubilej pape Urbana VIII. Ne zna se ni za vrijeme ni za mjesto njegove smrti. No, još je bio na životu 1668, u dobi od 69 godina.¹⁷

2. *Anonim*. Od autorâ jedini Anonim donosi nadnevak Pelizzerova rođenja, tj. 24. studenoga 1600.¹⁸ U točnost tog nadnevka Anonim nam učvršćuje uvjerenje navodeći čak i doba dana kada je P. Pelizzer došao na svijet (la sera). Doba Pelizzerova djetinjstva i rane mladosti obavijeni su velom tajne. Kao prvu godinu u Pelizzerovu životu Anonim neizravno navodi 1616. (parvenuto all' età d' anni 16) kada je, naime, obukao franjevačko odijelo. Taj se čin zbio u krugu subraće opservanata dalmatinske provincije Sv. Jeronima. S obzirom na neznatnu udaljenost samostana Sv. Andrije na istoimenu otočiću, možda se to zbililo u tom samostanu, drži autor. Nepoznate godine odlazi dalje naukovati u Milano, Piacenzu, Forli i još neke druge talijanske gradove. Iz vremena Pelizzerova naukovanja gotovo da se ništa ne zna, izuzev da se neko vrijeme bavio logikom u samostanu Madonna di Vigevano. Čudnim se doima što Anonim iz cjelokupnog filozofsko-teološkog Pelizzerova studija izdvaja logiku. Ništa pouzdano nije mogao kazati o vremenu Pelizzerova povratka iz Italije u domovinu, u matičnu provinciju. Slijedi nov preskok do 1629, kada Pelizzera nalazi na dužnosti gvardijana u samostanu Sv. Ane u Kopru.¹⁹ To je ujedno godina Pelizzerova dolaska u Kopar u kojem će proboraviti velik dio svojega redovničkog života. U tom gradu Pelizzer započinje svojom dugogodišnjom, propovjedničkom djelatnošću, pogotovu u vrijeme došašća i korizme.

Odasvud stižu pozivi, što znači da se daleko pročula njegova propovjednička riječ. Tako u korizmi 1636. propovijeda čak u Kotoru. Uslijedit će molećivi pozivi iz Kotora da u tom gradu propovijeda čak četiri slijedeće godine, što će on odbiti. Dvije godine kasnije (1638) za korizmenog propovjednika pozvan je na otok Cres. Slijedeće godine (1639) u svojstvu kustosa provincije po prvi put odlazi na generalni Kapitul u Rim. To je moglo biti otprilike u studenome 1639. Jer, tek što se vratio u Kopar, zamoljen je da opet u vrijeme došašća propovijeda u koparskoj katedrali. Anonim također priopćuje da je Pelizzer upravo u Kopru dobio, uoči

¹⁶ U pogledu tih Pelizzerovih, nazovimo ih »piranskih« propovijedi, P. Kandler piše da teku u stilu i misaonom ozračju 17. stoljeća. (njegove »Notizie«, 156).

¹⁷ Godinu 1668. u kojoj se Pelizzer posljednji put spominje, P. Stanković ističe kao godinu smrti. Felice Glezer u tome slijedi Stankovića (F. Glezer, isto, str. 32). No, ostavio nam je Pelizzer jedan trag o sebi i nekoliko godina ranije, tj. 1661: »Sebene hora che copio il mio viaggio 1661, durando la guerra del Gransignore con la serenissima Republica...« (S. Zlatović, »Izvjestaj«, 20).

¹⁸ Međutim, u Matičnoj knjizi krštenih Rovinja (Liber baptisatorum od 24. srpnja 1587. do 28. svibnja 1612) nema krštenika P. Pelizzera. Štoviše, u Knjizi nema nijednog krštenika s prezimenom Pelizzer ili slično. To je utvrdio mr. Jakov Jelinčić, upravitelj Historijskog arhiva u Pazinu, nakon što je na moju zamolbu pomno pregledao navedenu Maticu. Izuzev da posrijedi nije kakav drugi razlog, moguć je propust ili kakva omaška župnika kod upisa krštenika u MK, smatra mr. J. Jelinčić. I ovim putem usrdno se zahvaljujem kolegii J. Jelinčiću.

¹⁹ Na prvom mjestu popisa »Ultimi Guardiani del Convento di s. Maria degli Angeli (s. Anna) dei Minori Osservanti in Capo d'Istria« G. Pusterla navodi »Padre Paolo Pelizzari da Rovigno« (G. Pusterla, isto, 27). Kao početnu godinu službovanja navodi 1629, ostavljajući, međutim, otvorenom godinu prestanka obnašanja te službe.

blagdana sv. Tome apostola, od generala reda Benigna da Genova pismeni nalog da u svojstvu povjerenika reda pohodi provinciju Bosne Srebrne gdje je prijetio koban raskol između biskupâ i redovnikâ, te svećenstva i puka. Zacijelo je to sve prije bilo s Pelizzerom utanačeno, za njegova pribivanja Kapitolu reda, no sada je sve to stajalo i u pismu koje mu je general reda uputio po povratku iz Rima. Za uspješno obavljeno mučno poslanje apostolski nuncij u Veneciji bio je za to, ali ne sâm, da se Pelizzeru dodijeli na upravu ispražnjena biskupska stolica u Caorleu. Anonim ništa ne priopćuje u pogledu posljedka svega toga.

Poznat mu je također izbor P. Pelizzera za gvardijana franjevačkog samostana u rodnom Rovinju 1641. Čini se da su se Piranci obilno naslušali Pelizzerovih propovijedi za četiri godine adventskog i korizmenog vremena. Anonim ne precizira je li to bilo za Pelizzerova boravka u Piranu na čelu samostana Sv. Bernardina, ali zato kaže da je posljednji put u Piranu propovijedao 1642.

Nadolaskom povoljnijeg godišnjeg doba, nastavlja Anonim, Pelizzer odlazi u Rim da bi se još iste godine vratio u domovinu. Poželi su ga i Krčani čuti kao korizmenog propovjednika u svojem gradu 1643. Slijedeće godine propovijeda u rodnom Rovinju,²⁰ a 1645. opet na Cresu. Godine 1646. pozvan je za korizmenog propovjednika u Buzet, da bi ga iduće godine ponovno imali priliku čuti na Krku.

Usljedio je potom izbor za ministra provincije. Izbor je obavljen na Kapitolu koji je 1647. održan u Piranu.²¹ Slijedeće (1648) godine zabilježeno je njegovo propovijedanje u zadarskoj katedrali. Godine 1649. poželjeli su ga nakon devet godina čuti kao korizmenog propovjednika u koparskoj katedrali, za biskupovanja P. Morarija.²²

Dvije godine kasnije (1650) propovijedao je, kako sam piše, po četvrti i posljednji put u čuvenom rovinjskom zavodu: Collegiata di Santa Eufemia.²³ Iste je godine, donosi Kandler u svojoj dopunskoj bilješci, Pelizzer završio dogradnju i generalno

²⁰ Koju godinu poslije Pelizzerove smrti (1698) na glas će kao propovjednik izići rovinjski franjevac o. Fortunat Pazinjanin, i to u crkvi sv. Eufemije u Rovinju (Andrea D'Arupino, »Il convento francescano di Rovigno«, *Corriere Istriano*, 18 [1936], br. 217 [3. ožujka], str. 2).

²¹ D. Fabijanić ga na svom popisu provincijala donosi između dvaju provincijalata Hvaranina Egidija (1644. i 1649). D. Fabijanić, isto, 377.

²² U Kopru je tada na biskupskoj stolici već nepuna dva desetljeća sjedio Pietro Morari, ranije katedralni kanonik u rodnoj Chioggi, a potom generalni vikar porečkog biskupa. Koparskom biskupijom, potvrdom pape Urbana VIII, upravljao je od 9. svibnja 1630. do 1653. (Bonifacius Pius Gams, *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Ratisbonae 1873, str. 782; Stephano Terpin, *Episcopi Ecclesiarum Tergestinae atque Justinopolitanae*, Tergesti 1833, str. 118). Kasniji koparski biskup i povjesničar Paolo Naldini piše o 23 godine osobito predanog i plodnog pastoralnog rada biskupa P. Morarija (P. Naldini, isto, 104–105). Gostujući nekom zgodom kod biskupa P. Morarija u Kopru, prišao je Pelizzeru svećenik Aurelio Belli i optužio ga za pelagijanstvo. Ne znamo je li već tada (17. srpnja 1647) papa Inocent X. izabrao Aurelija de Belli di Ottonelta za dekana i prepozita katedralnog kaptola u Kopru (G. Pusterla, isto, 29), no učeni i, kad je to ustrebalo, žustri redovnik P. Pelizzer sprao je sa sebe tu sramnu i neosnovanu optužbu (P. Kandler, »Notizie«, 155). Aurelio de Belli potekao je iz ugledne koparske obitelji De Belli (a ne Del Bello). Godine 1647. nalazio se također na dužnosti rektora starog koparskog učilišta (G. Pusterla, isto, 139).

²³ Biskup G. F. Tommasini koji na više mjesta govori o životu i prilikama u Rovinju 1650. godine, za Rovinjane kaže da su »rozzi di civiltà« (Giacomo Filippo Tommasini, *De' commentari storici-geografici della provincia dell' Istria libri otto* (con Appendice) *L'Archeografo triestino*, ser. I, vol. IV, Trieste 1837, str. 425). Usput navedimo da je te godine Rovinj imao 14.514 stanovnika (F. Glezer, isto, str. 35).

uredio samostan na istoimenom otočiću pred Rovinjom. Podao mu je nov oblik, podigao nov klaustar, hospicij i oružarnu, postavio vrtno stupovlje i uredio vrtnu puteljke. Nije to propustio istaknuti novigradski biskup i Pelizzerov suvremenik Giacomo Filippo Tommasini (1595–1654) u svojem djelu *De' Commentari*.²⁴ Bilo je to, po svoj prilici, prestankom njegova gvardijanata u tamošnjem franjevačkom samostanu.

Dvadeset i sedmog svibnja 1651. još jednom odlazi u Rim na generalni Kapitul, da bi se po završetku Kapitula odmah vratio u domovinu. U ožujku 1653. dobiva od generala reda Sebastiana da Gaeta dekret da pohodi provinciju Bresciju. Nakon što je obavio povjereni i ne odveć laku zadaću, imao je doskora u ruci nov dekret da u prosincu 1654. pohodi dubrovačku provinciju.²⁵ Vjerojatno mu ni samome nisu bili jasni razlozi zbog kojih su »que' repubblicani« odbili primiti pohoditelja koji je bio podložan Mletačkoj republici. O svemu je izvijestio generala u Rimu.

U bilješci za priopćeni članak Kandler domeće kako je Pelizzer 1655. sudjelovao u Rimu na generalnom Kapitolu. Za boravka u Rimu uživao je u promatranju veličanstvenog dočeka švedske kraljice Kristine, kćeri švedskog kralja Gustava Adolfa. Kraljica Kristina je nakon abdikacije (1654) doputovala u Rim i prešla na katolicizam.²⁶ Iste godine (1655) izmolio je papinskim breveom oprost za školu i bratovštinu »Sacre Stimante« u rodnom Rovinju, a sve po nagovoru pravog rodoljuba i prijatelja Bortola Pavana.²⁷ Godine 1656. poslan je u svojstvu vizitatora u provinciju Toscanu, godinu dana kasnije u Ankonitansku Marku, da bi još u studenome iste godine dospio pohoditi provinciju Umbriju zvanu Serafska. Godine 1658. odlazi na dug i naporan put po južnoj Francuskoj. Prelazi zatim u Španjolsku. U Toledu sudjeluje na generalnom Kapitolu reda. U Madridu je također obavio važne komisijske poslove za Red, te proputovao jednim dijelom katoličke monarhije.

Po povratku u domovinu živo je želio otpočiniti među svojima nakon toliko časno obavljenih posala i proživljenih nevolja. Uz pretpostavku da je Anonim doista imao pred sobom Pelizzerov životopis, držim da u njemu nije mogao pročitati ništa iz Pelizzerova života poslije 1668. U tom slučaju pogotovu »non si potrebbe fissare il termine de' suoi giorni«. ²⁸ No, Anonim uzima za sigurno da je Pelizzer 1668. još bio na životu, jer da je do te godine još radio na svojoj nedovršenoj *Povijesti*. Po Anonimovu mišljenju, nije teško obrazložiti s kakvim je sve uglednicima, bilo crkvenim bilo svjetovnim, vrlo često morao doći u doticaj i nadugo raspravljati čovjek kakav je bio fra Pavao Pelizzer, pred kojim su uvijek stajali časni poslovi, uvijek zauzet važnim poslanstvom. Bio je to, naime, čovjek, za-

²⁴ »Lo scoglio è grande quasi un miglio, e vi è un poco di arsenale d'acconciar vascelli ed alcune stanze di firestieri con cisterna ed orti bellissimi, ed un giardino di F. Paolo da Rovigno con alcune cose gentili« (G. F. Tommasini, isto, 425–426).

²⁵ Sebastijan Slade ukratko preporučava iz Pelizzerova životopisa kako je Pelizzer stigao u dubrovačku luku. Ponajprije mu je na pameti bilo odmah objedovati s braćom. U hipu se Dubrovnikom prosuo glas o njegovu dolasku. Pelizzer se potužio da mu je samostan na raspologanju bio »come ad Ospite, non come a Superiore...« (S. Slade [Dolci], isto, 65).

²⁶ P. Kandler, »Notizie«, 156.

²⁷ Isto.

²⁸ Isto, 155. Tim većma čudi što se člankopisac o Pelizzeru nije dosjetio zaviriti u samostanski Nekrologij, nakon čega mu ne bi bilo »intorno al luogo e momento della morte d' un siffatto religioso, niente di certo« (Isto, 156).

vršava Anonim svoja dokumentirana razmišljanja o Pelizzeru, po svojoj naravi poduzetan, zacijelo dovoljno darovit i ne bez osobne milosti. Čak i da su mu provincija i domovina, zaključuje Anonim, bili manje na srcu, zacijelo bi dovoljno bio uradio i za jednu i za drugu.

3. *Stipan Zlatović*. Zlatović se uglavnom oslanja na ono što je o Pelizzeru iznio P. Stanković, nestor istarskih povjesničara, no mjestimice ga nadopunja.²⁹ Zlatović se zaista dovitljivim pokazao navođenjem 1599. godine kao godine Pavlova rođenja. Pavlove dobne godine (41) s Celestijeva portreta (što je našao kod P. Stankovića ili P. Kandlera) odbio je od godine Pavlova putovanja u Bosnu (1640) i dobio navedenu godinu.

Pridodav Stankovićevim životopisnim crtama svoje crte što ih je našao u pismima P. Pelizzera,³⁰ Zlatović je sve to složio u kraći životopisni mozaik o P. Pelizzeru. No, prije nego li je objavio pronađeni rukopis Pelizzerove *Memorije* ili *Uspomenice*, ustupio ga je na porabu bosanskom franjevcu i povjesničaru Miji Vjenceslavu Batiniću.³¹ Objavljivanju Zlatovićeve »Izvjestaja« prethodilo je priopćenje što ga je osobno iznio na sjednici filološko-povijesnoga razreda JAZU 17. travnja 1888. godine.³²

U nedostatku iscrpnijih životopisnih podataka o P. Pelizzeru i svemu što u svezi s njim stoji, S. Zlatović je barem mogao razraditi one do kojih je došao bilo vlastitim nastojanjem bilo uz pomoć oca Serafina Ivanovića, gvardijana koparskog samostana Sv. Ane. Zanimalo bi nas, primjerice, tko je načinio prijepis Pelizzerove *Memorije* u Veneciji 1772, te kako je i zašto do toga došlo. U pitanju je, naime, prijepis Pelizzerove *Memorije* što ga je Zlatović našao u arhivu samostana na Visovcu. Dok u tom slučaju ne povlači pitanje izvornosti spisa, kod sličnog takvog spisa što ga je našao u samostanu u Sumartinu na Braču, Zlatović to pitanje postavlja. Da bi bio načistu je li riječ o prijepisu ili izvorniku, obraća se ocu Serafinu Ivanoviću,³³ nekadašnjem ministru provincije Sv. Jeronima, a u to vrijeme gvardijanu samostana Sv. Ane u Kopru, s molbom neka mu pošalje koje Pelizzerovo vlastoručno pismo. Ivanović se zdušno odazvao molbi S. Zlatovića koji se odjednom našao u ulozu grafologa, uspoređujući Pelizzerov rukopis u poslanom pismu i u tekstu *Memorije* iz Sumartina. Bez većih poteškoća mogao se Zlatović uvjeriti da pred sobom ima spise pisane istom rukom, ali u različitoj životnoj dobi: pismo i propovijed s tankim i pravilnim slovima iz mladih dana, te *Memoriju* s debljim i neravnim slovima u kasnijoj životnoj dobi. Tekst s Pelizze-

²⁹ Pelizzerova bi »*biografia*« kod P. Stankovića bila vjerojatno iscrpnija i cjelovitija da je on pošao tragom Pelizzerova gvardijanata u koparskom franjevačkom samostanu i tu potražio pisma »kojih se dobar dio nahodi u onomu (tj. koparskomu – prim. K. Č.) samostanu«, te tako svojima pridodao još i te »liepe crte životopisa« (S. Zlatović, »Izvjestaj«, 1). Danas to nije moguće učiniti, jer je samostan odmah poslije drugog svjetskog rata najvećim dijelom nacionaliziran i pretvoren u zatvor. Iz razgovora s o. Atanazijem Kocijancičem (5. lipnja 1989), tada jedinim franjevcem u koparskomu samostanu, doznao sam da je potpuno neizvjesna sudbina samostanskih arhivalija.

³⁰ Naime, do nekih dotad nepoznatih podataka o P. Pelizzeru Zlatović je došao na temelju pisama koja mu je poslao o. Serafin Ivanović, ranije provincijal sv. Jeronima, a potom gvardijan samostana Sv. Ane u Kopru (S. Zlatović, »Izvjestaj«, 2).

³¹ Mijo Vjenceslav Batinić, *Djelovanje franjevaca u Bosni i Hercegovini za prvih šest vijekova njihova boravka*, sv. II. (za god. 1517–1699), Zagreb, 1883, str. 106.

³² S. Zlatović, »Izvjestaj«, 1.

³³ Kod G. Pusterle stoji da je to bio »Serafino Ivassovich dalle Castella«, s gvardijanatom 1877–1878 (G. Pusterla, isto, 28).

rovom propovijedi nosio je na kraju Pelizzerov potpis. Zlatović u nastavku navodi da je Pelizzerova propovijed sadržavala također i »liepe crte životopisa«. Tu se javlja nejasnoća u pogledu toga o kojim je crtama riječ i gdje se Zlatović njima poslužio, kako kod njega čitamo. Kao što je poznato, Zlatovićev kratki odlomak o liku i djelu o. Pavla Pelizzera ne sadrži ništa što se već ne nalazi kod P. Stankovića. Možemo izuzeti jedino navedenu godinu (1599) koju je Zlatović možda našao u dobivenim spisima ili je do nje došao opisanim putem. Nejasan je Zlatović i s onim »izvatkom« Pelizzerove slike što se čuva u istom koparskom samostanu. Nitko, naime, prije Zlatovića ne spominje nikakvu Pelizzerovu sliku, nego samo Celestijev portret.

Zlatoviću je bilo poznato da ministar provincije o. Sebastijan Slade – Dolci (1699–1777) u svom djelu *Monumenta historica Provinciae Rhacusinae* na više mjesta spominje Pelizzera, te nam je mogao prenijeti još neke, Stankoviću i Kandleru nepoznate podatke o Pelizzeru.³⁴ Učinit će to umjesto njega B. Rode.

4. *Benvenuto Rode*. U Nekrologiju dubrovačke provincije Sv. Frane što ga je, prema starijim kroničarima i povjesničarima provincije, priredio o. Benvenuto Rode, pod rednim brojem 434. zaveden je o. Frano Gučetić Dragojević, nadimkom Paprica (A. R. P. Franciscus Gozzeus Dragoevich vulgo Paprizza). Među onima koji su pohvalili u bogoljubnosti, ubožtvu i molitvi proveden život tog smjernog redovnika, nalazi se i »P. Paulus Rubinensis (koji) in sui vita MS. eundem summe laudat«. ³⁵ Posebnim dodatkom Nekrologiju (Appendix, addenda et corrigenda, str. 566–687) B. Rode je htio uključiti u taj nekrologij i ona imena serafskih pokojnika koja su na prethodnim stranicama Nekrologija (str. 404–465, br. 1–909) usputno i u drugom planu spomenuta, tj. u široj ili užoj svezi s nekim za Nekrologij potpunije obrađenim franjevcem. Tako je samo spomen P. Pelizzera u br. 434 (linea 26–27) gotovo neuobičajeno iscrpno proširen »Ad n. 434, p. 440«, opsežući prostor od gotovo cijele stranice (str. 576–577).

Appendix za br. 434 Nekrologija počima onime što stoji zapisano u Nekrologiju samostana Sv. Ane u Koprju: »A. R. P. Paulus Pelizzer a Rubino ex Def. Generalis et Commissarius, qui variis functus legationibus tum in Italia, Hispania et Germania tum in Bosna Argentina, ubi dissidium Regulares inter et Episcopos ortum sedavit. Ac tandem meritis et virtutibus praeclarus obiit in Domino anno 1691 (23/12)«. ³⁶ Tu danas prevažnu ubilježbu B. Rode je srećom ispisao i unio u svoj »Necrologium«. Kažem srećom, ukoliko bi to danas bilo nemoguće, jer je samostan poslije drugog svjetskog rata bio nacionaliziran i najvećim dijelom pretvoren u zatvor.³⁷

Najprije, dakle, čitamo puno ime i prezime (Paulus Pelizzer), a zatim podrijetlo (a Rubino). Tako smo načistu u pogledu Pavlove prezimenske inačice. Dosta je,

³⁴ Rovinjskom povjesničaru Feliceu Glezeru, u njegovoj nedovoljnoj obaviještenosti i poznavanju, potkrala se krupna omaška u pogledu P. Pelizzera i S. Sladea. Naime, Sladeovu povijest dubrovačke provincije (*Monumenta historica Provinciae Rhacusinae*) zamijenit će za Pelizzerovu (izgublenu) povijest vlastita života (*Storia de' miei viaggi*), koja da bi se trebala nalaziti u knjižnici mnogopoštovanih otaca u Koprju. Glezer također griješi i na kraju, kad navodi da mu je izvor tih vijesti P. Stanković (F. Glezer, isto, 32).

³⁵ B. Rode, isto, 440.

³⁶ Isto, 576.

³⁷ Otac Atanazije mi je u razgovoru potvrdio sve što je samostan snašlo poslije drugog svjetskog rata (nacionaliziran i najvećim dijelom pretvoren u zatvor), te da zasad ni do čega nije moguće doći.

naime, varijabilnosti među autorima gledom na Pavlovo prezime. Zapisivač u Nekrologiju smatrao je zatim potrebnim i važnim navesti časno obavljenu Pelizzerovu poglavitu dužnost za svoju provinciju, odnosno Red, tj. dužnost generalnog definitora (ex-Definitor Generalis)³⁸ i povjerenika (Commissarius). Odatle su proizišla Pavlova različita zaduženja i povjereni poslovi u Italiji, Španjolskoj i Njemačkoj te Bosni Srebrnoj. Od nabrojanih (ne svih) pohodeh zemalja zapisivač jedino za Bosnu Srebrnu navodi razloge Pelizzerova pohoda (dissidium Regulares inter et Episcopos). Na kraju unosi u samostanski Nekrologij dan, mjesec i godinu Pelizzerove smrti (23. prosinca 1691), ne propuštajući istaknuti vrline Pelizzerova osobnog života i zasluge pred Bogom i ljudima (meritis et virtutibus praeclarus). Kao što je razvidno, u netom navedenoj zabilješci samostanskog zapisivača imamo pouzdan dokument o smrti Rovinjanina P. Pelizzera. Ne stoji, dođuše, izrijeком navedeno mjesto Pavlova preminuća, ali se podrazumijeva da je, ako je sve to B. Rode našao »in Necrologio Conventus S. Annae Iustinopolis (Capodistria)«, doista i preminuo u tom samostanu.

Uz neke sitnije izmjene i umetanja, B. Rode u cijelosti prenosi sve ono što je o P. Pelizzeru našao kod P. Stankovića. Na mjestu gdje Stanković govori o raznim rukopisima s Pelizzerovim propovijedima što se čuvaju u samostanu njegova reda u Piranu, B. Rode u zagradama dopunjuje da su u pitanju tri sveska njegovih govora u rukopisu iz arhiva Sv. Ane u Kopru. Pregledao je rukopise s Pelizzerovim propovijedima i utvrdio da je taj redovnik i propovjednik sastavio velik broj korizmenih, prigodnih i pohvalnih propovijedi, od kojih se velik dio nalazio u koparskom samostanu Sv. Ane. Utvrdio je najzad da su u pitanju »tria volumina horum sermonum manuscripta in Archivo S. Annae Iustinopoli habentia plurimas notas, notunculas, glossas manu ipsius conscripta«,³⁹ dok o količini rukopisnih propovijedi u piranskom samostanu ne kaže ništa.⁴⁰ Rukopisi s propovijedima vrve manjim ili većim bilješkama i rubnim zapisima, ispisanima vlastitom Pelizzerovom rukom.

B. Rode potom želi raspraviti nešto složenije pitanje Pelizzerova životopisa⁴¹ o kojem da S. Slade na više mjesta (saepe) govori u svom djelu *Monumenta historica Provinciae Rhacusinae*. Rodeu je poznato da su neki tragali za tom knjigom (librum exquisiverunt), ali da im je traganje bilo utaman, jer je navodno riječ o zloj knjizi. Premalo je, međutim, vremena minulo da bi vrijeme bilo krivac (Tempus edax rerum). Završila je, naime, na lomači ili negdje drugdje. Rukû su mu

³⁸ P. Stanković, a za njim F. Glezer, navode još dva generalna definitora franjevačkog reda iz Rovinja: oca Evangelista (1553) i oca Simona (1593). P. Stanković, isto, 52; F. Glezer, isto, 32. U bilješci za pripomeni članak P. Kandler navodi da je P. Pelizzer tri puta obnašao dužnost kustosa dalmatinske provincije, a dva puta definitora iste provincije (P. Kandler, »Notizie«, 156).

³⁹ B. Rode, isto, 577.

⁴⁰ Glezer također ističe veću količinu u Kopru: »... di lui si conservano ms. varie prediche nel convento di Pirano (meglio Capodistria)«. F. Glezer, isto, 32.

⁴¹ Je li u pitanju manje ili više iscrpan životopis, samo *Storia de' suoi viaggi* ili »il giornale di sua vita«, kako stoji kod nepotpisanog člankopisca, ostaje da se nagađa. Sebastijan Slade između ostaloga navodi da je o nekim dalmatinskim franjevcima čitao »in Pauli Rubinensis Vita« (S. Slade, isto, 64). Kako smo već vidjeli u Nekrologiju Provincije Sv. Frane u Dubrovniku, Pavao Rovinjanin (Paulus Rubinensis) hvali spomenutog dubrovačkog franjevca »in sui vita MS« (B. Rode, isto, 440). P. Kandler govori o ođnedavnom zametanju Pelizzerova dnevnika (Smarrisi da qualch' anno tra noi il giornale di sua vita), iz čega se može zaključiti da je Pelizzer vodio dnevnik i tako možda ispisaov vlastiti životopis. Ostat će jedino tajna je li dnevnik snašla slična sudbina kao i životopis. Je li »straciatura« na primjeru životopisa sada »smarrimento« na primjeru dnevnika?

dopanuli ostaci nekog rukopisa tako da nije siguran ni u pogledu autora, koji je zacijelo neki subrat iz samostana. Rode izlaže ono što je našao u tom posve krnjem rukopisu. I lijepe stvari, i nepodobnosti. No, zato je bilo nemoguće prosuditi vrijednost knjige.

B. Rode, međutim, sa sigurnošću govori o Pelizzerovu dvosveščanom životopisu u samostanu Sv. Ane u Koprju. Upeo je sve sile, ne pitajući za cijenu, da dođe do vjernog prijepisa. Došao je tako do oca Jurja iz Pirana⁴² koji mu je obećao za pedeset forinti načiniti prijepis. Rode se požurio naći dobročinitelja koji bi navedeni iznos isplatio ocu Jurju. Prešutio je ime dobročinitelja koji je malo potom umro. Nije posustao u svojem naumu. Upućen je bio nekom obrazovanom i imućnom Istraninu koji mu je bio voljan pomoći nadajući se od Rodea dobiti neka djelca. U travnju (nenavedene godine) dotični se Rodeu javio iz Koprja pismom, u kojem je stajalo da je životopis Pavla Rovinjanina doista postojao u dva sveska u samostanu Svete Ane u Koprju. No, kako su ti svesci, objašnjava potom Istranin Rodeu, sadržavali mnogošta o subrači i drugoj braći,⁴³ što je moglo sablazniti svjetovnjake, koparski su oci, a navlastito o. Rajmund iz Pirana, samostanski knjižničar,⁴⁴ u strahu da to štivo ne prodre u javnost, u komadiće pokidali prvi svezak i polovicu drugoga, ne ostavljajući čitavu ni drugu polovicu. Cijela ta priča iz pisma doimala se Rodea basnovito i neuvjerljivo da bi tek slijepo u nju povjervovao. Zbog toga je odlučio zamoliti oca Lava Borčića⁴⁵ da se za svog boravka u Koprju raspita je li se tamo nalazio dotični životopis i bi li se mogao dobiti prijepis. U odgovoru mu je o. Lav priopćio isto što i Istranin. Time je Rode zaključio svoju potragu za Pelizzerovim životopisom. Smatrao je uputnim dati svoj sud o svemu što se dogodilo, a nije se smjelo dogoditi. Pavao Rovinjanin je bio istinoljubiv čovjek te je, prema tome, o svemu pisao i govorio iskreno. Otac Rajmund nije smio uništiti tu knjigu. Morao ju je samo skriti i ne davati je nikome.⁴⁶ Životopis je očito sadržavao više od »nazionali lepidezze«, da bi došlo tek do zametanja. To bi bio dovoljan znak, zaključuje B. Rode. Na samom kraju još je samo priopćio da je P. Pelizzer bio g. 1647. ministar provincije.

⁴² Podrijetlom je iz piranske obitelji Vidali. Bio je provincijal dalmatinske provincije 1821. i *lector iubilatus*. G. Pusterla ga navodi 1824–1827. kao (Giorgio Vidali da Pirano) gvardijana u samostanu Sv. Ane u Koprju (G. Pusterla, isto, 28). Umro je 29. srpnja 1827.

⁴³ Čitao je tako o njima i S. Slade, ali je on sve to primio »sine stomacho« (S. Slade, isto, 64).

⁴⁴ Otac Raimondo Benvenuti, »scientia, praedicationis labore et regulae observantia commendatus«, umro je 22. ožujka 1850. u Koprju (B. Rode, isto, 577). Deset vrlo pohvalnih redaka posvetio je D. Fabijanić u svojoj knjizi (D. Fabijanić, isto, 12) Rajmundu Benvenutiju, ističući u prvom redu Rajmundovu neumornu i dugogodišnju skrb za knjižnicu samostana Sv. Ane u Koprju. Samo čovjek s toliko dara i kulture, drži D. Fabijanić, mogao je s toliko pomnje nastaviti voditi brigu o dragocjenoj kulturnoj oporuci otaca s otprilike četiri tisuće svezaka. Uživao je zbog toga izniman glas i nehinjeno štovanje kulturnog Koprja. Fabijanić ga uspoređuje s njegovim nešto starijim subratom o. Bonaventurom Burbom (1826) koji je također, ali na drugi način, svojim svetoljubnim životom prinio kamačak ugledu samostana Sv. Ane (isto, 86–87), samostana iz kojega su zublja vjere, snaga odgoja i moć utjecaja stoljećima obilježavali duhovno-kulturno podneblje Koprja i njegove šire okolice (P. Kandler, »Dei Monasteri«, 115). Na popisu gvardijana u samostanu Sv. Ane nalazi se 1830–1831. otac Raimondo Benvenuti, s nadimkom Freschi (G. Pusterla, isto, 27–29).

⁴⁵ Otac Lav Borčić iz Splita bio je *lector generalis*. Više puta je predsjedao Kapitulju provincije, a bio je i ministar provincije. Umro je u samostanu Sv. Frane u Zadru 26. listopada 1874. u dobi od 62 godine (B. Rode, isto, 577).

⁴⁶ »Il Paolo scriveva la santa verità e diceva ogni cosa sinceramente« (isto, 577). *Testis veritatis* dosmrtno ili posmrtno poluču zasluženo svjedočanstvo o svojoj istinoljubivosti.

Može se ustvrditi da nakon četiriju izloženih priloga životu i djelu P. Pelizzera nije bilo nikakvog vidnijeg i važnijeg doprinosa i pomaka daljem upoznavanju života ove zanimljive ličnosti iz istarskog 17. stoljeća.

Odlazak iz Kopra na put mira: hrabar putnik i bogomdani izmiritelj zavađenih

Ponajvažniji razlog Pelizzerova odlaska u Bosnu 1640. leži u tome što se tamo zbio rijetko ili jedva zabilježen slučaj u Katoličkoj crkvi. Istodobno su na području jedne biskupije rezidirala tri biskupa: fra Jeronim Lučić Bogoslavić, biskup Drivasta, skradinski biskup fra Pavao Posilović i fra Tomko Mrnavić koji je na Visovcu posvećen za šibenskog biskupa malo po dolasku Pelizzera na Visovac. U nemogućnosti da u ona bremenita vremena neposredno upravljaju povjerenim biskupijama, biskupi su se sklonili po bosanskim samostanima i odanle upravljali župama. Ubrzo su se javila svojatanja i prisvajanja, uslijedili su razdori i začele se stranke među biskupima, župljanima i pukom. Stizale su u Rim pritužbe i prosvjedi, dok se 1639. nije sastao Kapitul reda, na kojemu je određeno da franjevac provincije Sv. Jeronima Pavao Pelizzer iz koparskog samostana sv. Ane pođe izmiriti zavađene strane te izravnati sporne zadjevice i trzavice.

Svoj put preko Dalmacije u Bosnu P. Pelizzer je iscrpno, temeljito i vjerno opisao. Svojim finim i oštrim zapažanjima Pavao Rovinjanin je mnogošta pobilježio za svojeg živopisnog i pogibeljnog putovanja. Napretek je tu posjećenih krajeva i zabilježenih običaja, zanimljivih rijetkosti i dotad nevidenih okolnosti. Pokoja Pelizzerova maštovitija zamjedba skladno se stapa s obiljem »autentičnih opisa kraljika i doživljaja«. ⁴⁷

Rukopise Pelizzerova putnog dnevnika pronašao je Stipan Zlatović u samostanskim arhivima na Visovcu i u Sumartinu na Braču. Zlatović u svom »Izveštaju« kaže »nadosmo«. Ako nije u pitanju majestetični plural ili pak Zlatovićeve samozataja, onda ih je možda pronašao zajedno s nekim ili ga je tko god na njih upozorio. No, ista bi ga samozataja navela da spomene nečije ime. Ne navodi ni kada ih je pronašao, ali svakako ne poslije 1883, jer mu te godine fra Mijo Vjenceslav Batinić zahvaljuje što mu je taj rukopis »na probu ustupio«. ⁴⁸ Zlatović se ubrzo osvjedočio da nađeni rukopisi zapravo predstavljaju dvije verzije Pelizzerova opisa njegova puta u Bosnu. U visovačkoj verziji opisan je boravak po dalmatinskim samostanima. Prijepis te verzije načinjen je u Veneciji 1772. U pitanju je pravi putopis, ukoliko je P. Pelizzer sastavio iscrpno izvješće o svim mjestima kroz koja je prolazio. ⁴⁹

Javlja se, međutim, problem u svezi s prvenstvom u dataciji otkrivanja rukopisa s podacima o Pelizzeru iz pera nepoznatog autora, što ih je P. Kandler, kako smo već vidjeli, 1847. godine objavio u tjedniku *L'Istria*. Anonim, naime, izlaže vijesti o Pavlu Pelizzariju, izvučene iz Povijesti njegovih putovanja (*Storia de' suoi viaggi*) koju je sâm napisao. Kako je očigledno, Anonim je nepuna četiri desetljeća prije S. Zlatovića imao pred sobom rukopis Pelizzerova putnog dnevnika.

⁴⁷ S. Zlatović, »Izveštaj«, 1.

⁴⁸ M. V. Batinić, isto, 106.

⁴⁹ U svom ranijem radu o Pelizzeru (vidi bilj. 6) popratio sam obiljem bilježaka i podataka ta njegova putna izvješća, osvrćući se pogotovu na njegova zapažanja dok je putovao Dalmacijom. Zbog toga kao i zato što opis Pelizzerova putovanja izlazi iz okvira ovdje zadane teme, samo ćemo se općenito osvrnuti na putovanje, pripreme i ono što se dogodilo neposredno prije tog Pelizzerova putovanja.

Iz opisa oproštaja s podestatom i kapetanom Kopra Contarinijem⁵⁰ dade se zaključiti da je Pelizzer na put krenuo iz Kopra. O ugledu što ga je o. P. Pelizzer nedvoumno uživao u Kopru, te o važnosti puta na koji je krenuo iz Kopra govori upravo činjenica da ga je, zacijelo među mnogim drugim Kopranima, ispratio na put gradonačelnik Kopra (podestà e capitano), taj visoki mletački činovnik kojega je senat mijenjao svake godine. Podestatova se administracija protezala ne samo na grad i njegovo područje, nego, u nekim pitanjima, i na cjelokupan mletački dio Istre. Zanimljivo je napomenuti da mu je podestat i kapetan J. Contarini na polasku gurnuo u ruku veliki dukat sa željom da se redovnik pomoli za nj Gospi.⁵¹ Pelizzer je smatrao da mu je potreban odmor prije odlaska na put u Bosnu, za koji je »con... grandissimo disgusto« primio dekret uoči blagdana sv. Tome apostola. Za odmor se odlučio u rodnom Rovinju, gdje je ostao sve do 20. siječnja 1640, kada se otisnuo u pravcu Zadra.

Odbljesci duha sa slike tijela

Nakon uspješno obavljenog posla, apostolski je nuncij u Veneciji predložio papi da P. Pelizzera imenuje biskupom ispražnjene biskupske stolice u Caorleu.⁵² Nije poznato kako je to završilo, ali je gotovo sigurno da Pelizzer nikad nije postao biskupom.

Osim što se kao nagrada za uspješno i časno obavljen posao može smatrati ta ponuda preuzimanja biskupske stolice u Caorleu neutvrđene godine, gotovo sigurno možemo ustvrditi da izravno u svezi s uspješno obavljenim poslanstvom u Bosni stoji i portret P. Pelizzera što ga je po povratku s njegova puta izradio talijanski slikar Stefano Celesti iz prve polovice 17. stoljeća.

Nejasno je otkuda podatak da taj Celestijev portret predstavlja o. Paskvala iz Rovinja. Kako još nije pouzdano utvrđeno (na temelju Matice krštenih) je li P. Pelizzer doista rođen 24. studenog 1600, moguće je da je Pelizzeru Paskval krsno, a Pavao redovničko ime.⁵³

⁵⁰ U Pelizzerovoj Memoriji stoji: »Era all' hora Podestà in Capo d' Istria un vecchione chiamato Contarini«. Taj mletački dužnosnik u svojstvu podestata i kapetana Kopra za tu godinu (1640) s popisa koparskih podestata i kapetana od 1383. do 1797. kod G. Pusterle ne odgovara onome što nam je Pelizzer kratko priopćio u svojoj crtici o koparskom podestatu 1640. godine. Naime, Jacopo Contarini (kod Pelizzera bez imena) zauzima nejasno mjesto na tom Pusterlinu popisu. Godine 1638. dužnost podestata i kapetana Kopra obnaša Carlo Moro, nakon kojega dolazi Jacopo Contarini bez navedene godine službovanja, da bi 1639. od J. Contarinija dužnost preuzeo Alvise Tiepolo. U godini koja nas ovdje zanima, tj. 1640, izredala su se dva podestata: Giovanni Andrea Malipiero i Luigi Lippomano. Moguće je da je Pelizzera ispratio isluženi podestat J. Contarini, te da je on za P. Pelizzera iz poštovanja ostao i dalje podestat. Na Kandlerovu pak popisu koparskih podestata stoji da je Jacopo Contarini obnašao tu dužnost 1638, a zamijenio je svojega prezimenjaka Francesca Contarinija (Pietro Kandler, »Serie dei Podestà veneti di Rovigno«, *L' Istria*, 7 [1852], br. 35, Trieste, 162). Jacopo Contarini je inače dvanaesti koparski podestat s tim prezimenom u navedenom razdoblju (G. Pusterla, isto, 18).

⁵¹ »Contarini... mi caccio nella manica ducatonone, accio alla Maddona di Constantinopoli pregassi per lui« (S. Zlatović, »Izvjestaj«, 3).

⁵² To je moglo biti ili poslije smrti biskupa Angela Castellarija (biskupovao od 17. rujna 1629–1641) ili nakon smrti njegova nasljednika Vincenza Milanija koji je biskupovao od 1. srpnja 1641 – 22. listopada 1644. kada iz Caorlea prelazi u Hvar za biskupa (P. B. Gams, isto, 80). Manje je vjerojatno da je to moglo biti od 1645. do 1653. kada je u Caorleu biskupovao Jos. Maria Pizzini, O. S. D. (isto).

⁵³ *Saggio di Bibliografia Istriana*, Capodistria 1864, str. 32; F. Semi, *Capris*, 445; F. Semi, *Il Duomo di Capodistria*, Parenzo 1934, str. 74.

Za F. Semija u pitanju je »un suo ritratto di frate... nel Convento di Sant' Anna in Capodistria«. ⁵⁴ Za K. Prijatelja je to također »portret o. Paskvala iz Rovinja«. ⁵⁵ Slikaru S. Celestiju nije to jedini rad u Kopru. Izradio je dvije godine ranije (1638) sliku sv. Marka Evangelista, s nešto većim dimenzijama, na drugom lijevom oltaru u koparskoj katedrali. ⁵⁶ Možda S. Celestiju treba pripisati i portret utemeljitelja samostana sv. Marte u Kopru, fra Marca de Bellis (1630). Kruni Prijatelju se to pripisivanje nameće »na osnovi stilskih karakteristika« kao i »sličnosti s prethodnim portretom«. ⁵⁷ Nalazi se u refektoriju kapucinskog samostana u Kopru. Diči se nadalje i Motovun Celestijevom »Bogorodicom sa svecima« (Madonna e Santi 1639) u općinskoj zgradi. ⁵⁸

Uznastojao sam doći do kojeg podatka o tom slikaru, ali sam se na kraju mogao samo složiti s K. Prijateljem kako »slikar Stefano Celesti gotovo je nepoznat u mletačkoj umjetničkoj historiografiji, za razliku od svoga mnogo poznatijeg i kvalitetnijeg prezimenjaka Andree (1637–1712), učenika Mateja Ponzonija i zanimljivog predstavnika mletačkog slikarstva kasnog seičenta«. ⁵⁹ K. Prijatelj je, naime, želio svoju kratku studiju o Celestijevoj pali u Vrboskoj ⁶⁰ na Hvaru popratiti kojom životopisnom crticom o S. Celestiju. No, u tome nije uspio kao ni toliki prije a ni poslije njega. Taj naš autoritet, kad je u pitanju povijesno-umjetnička baština u Dalmaciji, morao se zadovoljiti samo uopćenim refleksijama o tome do danas zagonetnom slikaru. Na temelju vlastitih »čitanja« dviju preostalih Celestijevih umjetnina, Prijatelj je pokušao što točnije odrediti vrijeme Celestijeva slikarskog djelovanja, ostajući u uvjerenju da je S. Celesti »osrednji predstavnik mletačkog slikarstva druge četvrtine seičenta«. ⁶¹ Nerado donoseći konačan sud o slikaru na temelju samo dviju slika, Prijatelj ipak s dvaju Celestijevih platna izvlači zaključak da je u pitanju slikar »osrednjih mogućnosti«. ⁶²

Zahvaljujući P. Stankoviću, imamo prvi iscrpan opis portreta, iz kojega se lako može prosuditi kojim povodom je portret izrađen. Naime, uokrug portreta pisalo je velikim zlatnim slovima: »Anno aetatis suae 41. postquam totam Bosnae Argentinae Provinciam visitavit, pacificamque reddidit, episcopos patresque reconciliavit«. Pri dnu portreta naslikano je bilo pismo na kojem je stajalo napisano: »Facultas pro patre Paulo a Rubino Custod. Dalmat. et Comm. Visitat. Prov. Bosnae Argentinae«. ⁶³

⁵⁴ F. Semi, *Il Duomo*, 74.

⁵⁵ Kruno Prijatelj, *Studije o umjetninama u Dalmaciji III*, Zagreb 1975, str. 68.

⁵⁶ Opisujući tu Celestijevu umjetninu, Tomaž Brejc ni jednom riječju ne spominje portret Pelizzera. Poziva se u svojoj bilješci na K. Prijatelja, netočno, međutim, navodeći stranice (Tomaž Brejc, *Slikarstvo od 15. do 19. stoljeća na Slovenski obali*, Kopar 1983, str. 131).

⁵⁷ K. Prijatelj, isto, 66, 68.

⁵⁸ A. Santangelo, isto, 42, 61, 117–118; Giuseppe Caprin, *L' Istria nobilissima*, Trieste (pre-tisak), 1905/1968, str. 196.

⁵⁹ K. Prijatelj, isto, 64.

⁶⁰ »Pala Stefana Celestija u Vrboskoj«, isto, 64–68.

⁶¹ Isto, 68.

⁶² Isto. Izostalo je, nažalost, svako poblize priopćenje o S. Celestiju iz pera P. Naldinija: »... molte eccellenti Pitture, delli due celebri Carpatij, del Panzazano, del Celesti (P. Naldini, isto, 22).

⁶³ P. Stanković, isto, 96. Sitnije nepodudarnosti Kandlerova naspram Stankovićevu opisu Pelizzera portreta kazuju da ga je Kandler možda izblize i pominje promatrao, te prema tome i uvjerljivije opisao. Tako kod Stankovića čitamo da je pismo s tekstom visilo pri dnu portreta, dok Kandler ističe da je pismo, za koje odmah dodaje da je nalik nekakvoj diplomi ili buli, visilo s desne strane portreta. (P. Kandler, »Notizie«, 156). Kandler je uvjerljiviji i dok paleografski određuje slova dvaju tekstova: »in caratteri maiuscoli« i »in carattere corsivo« (isto).

Deskriptivne elemente dvaju ranijih »čitanja« Celestijeva portreta s likom P. Pelizzera uglavnom sadrži i jedno novije »čitanje« tog Celestijeva djela, dopunjeno novim elementima. Prva dva opisa očigledno potječu iz pera povjesničara koje nije toliko zanimala povijesno-umjetnička strana djela. K tome, povjesničari nam ni riječi nisu priopćili o liku i izgledu P. Pelizzera na Celestijevu portretu. Sve to pak nalazimo u jednom novijem opisu reproduciranog Celestijeva portreta.⁶⁴ Tako danas znamo da je portret izrađen na uljenom platnu koje je u gornjem dijelu zasvođeno. Veličine je 1,15 × 0,85 m. Ni kod P. Stankovića ni kod P. Kandlera ne stoji da P. Pelizzer u lijevoj ruci drži podeblju knjigu, a desnu ruku položenu na grudima. Kršnog i ozbiljnog redovnika vidimo u njegovoj franjevačkoj haljini, opasana i uspravna. Celesti je Pelizzera predočio s gustom i dugom bradom, gologlava, s osrednje bujnom i dugom kosom. Redovnikov grub i težački izgled primjeren je trenutku njegova povratka s dugog, dalekog, teškog, iscrpljujućeg i po život opasnog putovanja u Bosnu. U donjem dijelu s lijeve strane, a ne s desne kako čitamo kod P. Kandlera, predočena je isprava-pismo kojom je Pelizzer poslan u Bosnu da izgledi razmirice između biskupa i franjevačkih otaca. Duž zasvođenog dijela platna proteže se natpis kojim je taj događaj ovjekovječen u Celestijevu djelu. Navedena je također i dob franjevca u vrijeme izrade portreta: 41 godina. U ovom opisu ne stoji da portret visi ili da je visio nad vratima samostanskog refektorija, nego da se nalazi u samostanu (nel convento). Opisivač je kao povjesničar umjetnosti smatrao potrebnim navesti stanje u kojem je portret zatekao: osrednje (in mediocre stato). Kako je to već uobičajeno, u donjem desnom kutu slikar se potpisao.

Neodrživo bi bilo pretpostaviti da je Celestijev portret o. Pavla Pelizzera visio nad vratima samostanskog refektorija još za vrijeme Pelizzerova života. Protivilo bi se skrovitosti i samozatajnosti redovnikova života da njegov portret visi nad vratima samostanskog blagovišća. Slika je na spomenuto mjesto obješena vjerojatno poslije redovnikove smrti. Dotle je možda visjela u redovnikovoj samostanskoj ćeliji. Prisiljeni smo ovako nagađati u nedostatku pouzdanijih podataka.

Nakon drugog svjetskog rata slika P. Pelizzera nije više visjela na svojem mjestu. Snašla ju je sudbina kao i sliku fra Marka de Bellis. Takav je odgovor svojedobno dobio K. Prijatelj u Pokrajinskom muzeju u Kopru.⁶⁵ Santangelo ju je svojom reprodukcijom spasio od zaborava dok je još visjela nad vratima samostanskog blagovišća.

Zaključak

Lik visoko prosvijećenog klerika, u prvom redu vrsnog govornika, okretnog i mudrog crkvenog diplomata, narodnog čovjeka i narodnog svećenika kakav je bio Rovinjanin fra Pavao Pelizzer vrlo dobro se mogao uklopiti u život Kopra u 17. stoljeću, što smo ga na početku u glavnim naznakama ocrtaali. Zacijelo je tom svojom vrsnoćom posvuda u Kopru i izvan toga grada bio rado priman i rado viđen gost. Naslikan je s knjigom u ruci, premda iza sebe nije ostavio ni debelih svezaka ni učenih rasprava. No imamo zato danas od njega jednu Memoriju koja je vjerno i živopisno kroničarsko svjedočanstvo i vrelo vremena, s tugom i mukom kojega je i sam živio.

⁶⁴ A. Santangelo, isto, 32.

⁶⁵ K. Prijatelj, isto, 68.

Svojom gotovo književničkom manirom i umještvom pisanim putnim dnevnikom P. Pelizzer je s jedne strane snažno oprimjerio kasniju tezu francuskog filozofa i pisca C. F. Volneya de Chasseboeufa (1757–1820) da putopisi pripadaju povijesti a ne romanima,⁶⁶ a s druge strane oteo sebe zatornom zaboravu.

Čovjek se, blago budi rečeno, osjeti zbunjenim na Pelizzerovu i sličnim primjerima, da se ljudima koji su tako duboko brazdili duhovnim oranicama domovine, a i izvan nje, jedva znade za dan rođenja, smrtni čas ili grobni humak. Ljudski nehaj, jal, nezahvalnost i zaborav hladni su mrtvozornici i grobari, kao što je hladan grob u kojem ti ljudi počivaju.

Posmrtno će biti prijeko suđen za svoju istinoljubivost. Na mnogim je, naime, mjestima u svom životopisu bio neodmjereno otvoren o svojoj subraći. Zabrinuti koparski oci isto su tako neodmjereno strogo uzvratili pravomoćnom presudom: svakoj takvoj stranici uništiti svaki trag! A tih je stranica bilo vrlo mnogo. Na Pelizzerovu je primjeru nepobitnoj istini po tko zna koji put u povijesti sudeno. Izgovoru za moguću sablazan pribjegli su oni koji su posrtali pod teretom istine.

Vrsnoću svojega duha i uma poslušno je i revnosno stavio u službu svojega reda: redu na veliku korist, na diku i čast svom samostanu, a nesumnjivo i gradu u čiju se povijest samostan Sv. Ane duboko utkao.

Vremenu i ljudima na pouku.

Ovaj rad neka bude prilog tihom oživljenju nedavno minule uspomene na 390. obljetnicu rođenja Pavla Pelizzera Rovinjanina, 350. obljetnicu njegova puta u Dalmaciju i Bosnu, te 300. obljetnicu smrti.

ZUSAMMENFASSUNG

Der Franziskaner aus Rovinj, Pavao Pelizzera (1600–1691), war ein aufgeklärter Ordensmann, als ausgezeichnete Redner, kluger und gewandter Diplomat wieder spiegelt er das geistig-kulturelle Leben von venezianisch – istrischem Kopar des 17. Jh-s, einer Patrizier Stadt. Aber wie es oft vorkommt, ist sein unternehmerischer, der Wahrheit ergebener und selbstloser Geist nicht immer auf Verständnis bei seinen Mitbrüdern gestoßen. Trotz allen Schwierigkeiten hat er seine Aufgaben doch erfolgreich erfüllt. Schriften hat er keine hinterlassen, aber durch seine unermüdliche Arbeit und durch sein Gebet hat er viele Menschen für Gott gewonnen. Sehr viel von seiner Energie hat er auch für das Wohl seines Ordens eingesetzt.

Im Namen der kroatischen katholischen Öffentlichkeit und im Namen der kroatischen Kultur sollten wir dem gebürtigen Rovinjer fra P. Pelizzer die Ehre erweisen anlässlich seines dreihundertsten Todestages, dreihundertfünfzigsten Jahres seiner Reise nach Dalmatien und Bosnien und dreihundertneunzigsten Jahrestages seiner Geburt.

(übrs. I. TOMLJENVIĆ)

⁶⁶ »J' ai pensé que le genre des voyages appartenait à l'Histoire, et non aux Romans« (C. F. de Chasseboeuf Volney, *Voyage en Sirie et en Egipte pendant les annees 1783, 1784, et 1785*, Ed. Volland Desenne, Paris 1787, VIII).